

**ОБРАЗ “ЛЮДСЬКОГО ЄСТВА” ЯК НАЙВИЩОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЦІННОСТІ У ТВОРАХ
М.ВІНГРАНОВСЬКОГО ДЛЯ ДІТЕЙ
(образ мовної особистості)**

Любов Кужільна
(Кривий Ріг, Україна)

У статті розкрито сутнісні ознаки художньо вираженого розуміння на основі вивчення літературної практики витлумачення національного сенсу способів людського існування в поезії М.Вінграновського. Проаналізовано специфіку розвитку художньо-герменевтичного мислення як глибоконаціонального буттєво-історичного розуміння.

Ключові слова: міф, божественна любов, герменевтика національного буття, “сущє”, “буття”, “розуміння”, герменевтичний потенціал художньої мови, внутрішня форма слова, метафора, екзистенція, літературна інтерпретація, лінгвоцид.

В статье представлены сущностные признаки художественно выраженного понимания на основе изучения литературной практики интерпретации национального смысла способов человеческого существования в поэзии Н.Винграновского. Проанализировано специфику развития художественно-герменевтического мышления как глибоконационального бытийно-исторического понимания.

Ключевые слова: миф, божественная любовь, герменевтика национального бытия, “сущее”, “бытие”, “понимание”, герменевтический потенциал художественного языка, внутренняя форма слова, метафора, экзистенция, литературная интерпретация, лингвоцид.

In the article semantic signs of artly expressed understanding on the basis of studying of literary practice of interpretation of national sense of ways of human existence in M. Vingranovski poetry are opened. It is analysed specificity of development artly hermeneutical thinking as national entitycal and historical understanding.

Key words: a myth, divine love, hermeneutic national life, real, life, understanding, hermeneutical potential of art language, the internal form of a word, a metaphor, ekzistenciya, literary interpretation, lingvocid.

Постановка проблеми. Микола Вінграновський, залишаючись глибоко національним письменником, творить образ “людського єства як консолідуєчої сили [18, с.128]”, яка є ефективним шляхом до об’єднання всіх жителів Землі у єдине миролюбне товариство. Письменник творить міф національної особистості, як справедливо наголосив І. Дзюба [6, Т.2, с.9]. “Міф у розумінні сучасної культурології – не довільна вигадка, не каприз нерозбірливої думки і навіть не первісне, донаукове пояснення явищ світу, а **максимальне**

самовиявлення явища, події, особистості, мовби розквіт їхньої **самості**, міф є не субстанційне, але **енергійне** самоствердження особистості (...) Міф є розмальовка особистості, картинне випромінювання особистості, образ особистості” (за О.Ф.Лосєвим).

Для образу людського єства, цієї особистості, характерні такі абсолютні вартості, як Добро, Краса, Істина, Свобода, що, на думку Г. Ващенко, визначає філософію педагогіки майбутнього [1, с.449].

Саме ці **рисидитячого розуму** (а це позиція оповідача й автора, як у ліричних, так і в прозових творах) є **наскрізними** у кожному творі М.Вінграновського. Спробуємо їх зрозуміти, осмислити, використовуючи сучасні літературознавчі технології. Звернемося, скажімо, до першого-ліпшого поетичного прикладу: *Десть там яру у глибині полів, / Десть є там я над яром тим дніпровим. / У тім яру на темнім дні діброви / В цю білу провесінь до себе я розцівів. / І день і ніч, і ноцеденно в цвітї / Цвіту собі у тім яру в полях. / В моїх руках гніздо складає птах, / Яечко ронить в руки білоквітї. / Не журюся. Не плачу. Мені добре. / Дніпро під тінню хмари – лю-лі-лю. / Іван-гора над яром спину горбе, / Несе під гору все моє “люблю”. / Люблю – не журюся, люблю – не плачу – небо. / Вчораиню тінь коханої люблю. / Десть є там я, де я цвіту до себе, / І тим єдиним цвітєм я не сплю [2, Т.1, с.100].*

Поет усвідомлює, вивершує, акцентує такі педагогічні стартові аксіоми: *по-перше*, “сучасне людство на тлі видатних досягнень науки, все більше втрачаючи духовні орієнтири та справжні життєві цінності, невпинно рухається до повної моральної деградації. Тому йдеться про порятунок цивілізації, і найперше духовний [8, с.143–144]”;

по-друге, ключовий принцип вдалого виховання полягає в тому, щоб “бути в дитинстві дитиною і займатися тим, що робить дитину щасливою [12, с.230]”;

по-третє, сенс людського існування – в творенні добра на шляху до особистого щастя, яке в сукупності становить щастя національне. І чим більше таких “удосконалених” людей існуватиме в спільноті, до якої вони належать, тим досконалішою буде нація, а чим більше удосконалених націй існуватиме, тим досконаліше стане світ, тим швидше ми наблизимось до світової гармонії;

по-четверте, творення добра на шляху до щастя не може відбуватися без атмосфери радості і любові. Людина, яка радіє життю не здатна скоїти злочин, оскільки часті радощі навіть за невеликого переборення і придушення народжують силу і наполегливість.

Ідея радості (за В.О. Сухомлинським [14, Т.5, с.454]) і божественної любові (за Я.А. Коменським [7, Т.1, с.92]) ведуть до щастя, – це основні аксіологічні площини як поетичних, так і прозаїчних творів письменника. Концептуальною позицією є відчуття щастя, а основним принципом – творення добра на благо батьківщини в атмосфері радості і любові.

Все вищезгадане в художньому вимірі письменника називається герменевтикою національного буття.

У такому аспекті творчість М.Вінграновського розглядається *вперше*. У працях Т.Салиги, І.Дзюби, Л.Талалая, І.Драча, П.Загребельного, В.Моренця, О.Гончара, М.Слабошпицького, Є.Гуцала, О.Климчука творчість письменника розглядається як одного з шістдесятників (тобто соціальний аспект плевнено домінує), як неоромантика за стилем, як естетика за формою, як учня О.Довженка.

У фундаментальних працях про шістдесятників Є.Сверстюка (“Українська

література і християнська традиція”, “Шістдесятники і Захід”), О. Пахльовської (“Українські шістдесятники: філософія бунту”), О. Зарецького (“Українські шістдесятники і хрущовська відлига в етнокультурному просторі СРСР”), В.Медведя (“Шістдесятництво: міф і реальність”) герменевтичний підхід аналізу називається як можливий і актуальний, але *інструментарій* цього підходу, *філософський зміст і літературознавчий етико-естетичний кут* аналізу у даному дослідженні запропоновані *вперше*.

Мета запропонованого дослідження:

- показати образ мовної особистості М. Вінграновського як глибоко національної, і в той же час як глибоко виховуючої, педагогічної;
- розглянути герменевтичну суть його мови через зв'язок із “сущим та розумінням” (термінологія Г.-Г. Гадмер, М. Гайде’ера);
- окреслити герменевтичний потенціал його художньої мови як естетичного феномена;
- усвідомити за термінологією Ортеги-і-Гассета як метафора М.Вінграновського стає “знаряддям думки”;
- показати в образі мовної особистості історіософський зміст національного сенсу визволення через різні герменевтичні ракурси: звертання, прозріння, розкриття, історичного становлення;
- розкрити зміст інтерпретаційних можливостей мовного тексту.

Основними матеріалами є екзистенційна філософія, поезія М. Вінграновського, праці з українського літературознавства І. Дзюби і М. Ласло-Кузюк, педагогічні актуальні джерела.

Тут, безумовно, постає гостро **актуальним питанням**, як узгоджуються між собою *герменевтичність* і *мовність* людини у національно-буттєвому сенсі. Основоположним є онтологічно-екзистенціальне спостереження М. Гайде’ера, котре має і пряме літературно-герменевтичне значення, оскільки стосується літературів як “поетів” та опосередковано як “мислителів”: “...думка дає буття і слово. Мова є домом буття. В помешканні мови живе людина. Мислителі і поети – хранителі цього помешкання [17, с.192]”. Розвиваючи цю герменевтичну ідею, а також ідеї німецького філософа В.фон Гумбольдта, Г. Гадамер говорить про людське тут-буття (присутність) як про “буття мовне”, оскільки мова є не просто знаряддям (звичний для нас погляд у плані найефективнішого засобу комунікації), а основою того, що для “людини взагалі є світом [4, Т.1, с.409]”. Людське життя – це “заглиблення в мову [3, с.189]”. Характерною є амбівалентність цих понять, оскільки мова як дім буття і спосіб співбуття, на думку М. Гайде’ера, є “хранителем присутності”, людини [1, с.270].

Симбіотичне коло замикається. Людина (особливо мислителі і поети, що характерне для всіх шістдесятників і для М. Вінграновського зокрема) охороняє мову як дім свого буття, а мова як справжній онтологічний прихисток (“дім”) охороняє людину. Схоже розглядає мовний феномен і ліричний герой М. Вінграновського, який дає змогу збагнути вагомість мови і як розмови, і як основоположного способу (дому) буття людини, втрата якого рівнозначна фізичній смерті: *Убрання в мову, як в одезу, / Тут не ганьба, не жах, / а норма!!! / Втечу! Втечу хоча б у слові! / Втечу без слави і вінця, / Крізь ваші душі гарбузові / І відгодовані серця...* (“Учора ще я в цьому колі жив” [2, Т. 1, с. 136]).

Однак окреслене буттєве розуміння мови може бути абероване, якщо не враховувати того, що, говорячи про мову, постійно йдеться про сутнісно-

національне явище. *І – зводишся. І слово вироста / В єдине і палаюче закличчя: / Ні, ти не той, хто власні греблі рве. / Ти той, хто для добра, для волі і любові, / Ти для людини в людяному слові – / І хай бугай з боліт біду тобі рве.* (“Води із очерету хлюпавиця” [2, Т.1, с.186]).

Мова – це насамперед національна мова, тобто вона є “домом” саме національного буття, “помешканням-хранителем” саме національної людини (присутності), основою саме національного “світу”, національною “розмовою”. *Та є слова, що рвуть байдужий рот. / Це наше слово. Житть йому повіки. / Народ всевічний. Слово – наш народ.* (“Води із очерету хлюпавиця” [2, Т.1, с.187]).

Глибокий філософський аналіз цієї проблеми – взаємопов’язаності мови та національного – дав Г.Г. Гадамер у роботі за 1992 р. “Батьківщина і мова”, стверджуючи, що “у реальному вимірі батьківщина – це передусім мовна батьківщина. Саме “в рідній мові струменить уся близькість до свого, у ній – звичаї, традиції й знайомий світ”. “Рідна мова, – наголошує він, – вирішує для кожного елемент зв’язку зі споконвічною батьківщиною [3, с.188–189]”. *Я тобі казав і говорю – / Наче я не енко-енко-венко-...* (“Позахолодало на ріллю” [2, Т.1, с.344]).

Прямим вираженням національного сприйняття та витлумачення мови може бути творчість М. Вінграновського взагалі і для дітей зокрема. Скажімо, поезія “Вночі, серед ночі хтось тихо...”.

У цьому політичному творі піднімається насущна для колонізованого народу проблема лінгвоциду (мововбивства): *Та я сказав: що хочеш, Часе, / Усе віддам тобі по край – / І юність, й молодості чащу, / Життя сьогоднішнє й вчорашнє, / Лиш Слова мого не чіпай! / Не зачіпай його, малого, / Не бий його і не пали, / Бо перед ним іще дорога, / Бо перед ним багато й много, / І ми із ним ще не жили!* (“Вночі, серед ночі хтось тихо...” [2, Т.1, с.378–379]).

Йдеться про одну з форм денационалізації, неприродного буттєвого відлучення від мови, манкуртизації, коли, як спостерігають герменевти на прикладі об’єднання Німеччини, “власна батьківщина, яку не покидав, спотворюється до невпізнання і стає чужою [3, с.189]”. Однак якраз така загрозлива, по-екзистенціалістичному межова ситуація дає змогу ліричному героєві побачити справжню сутність української мови. Він розглядає цю суть як щось природне і прекрасне, породжене національним буттям, щось священне, на зразок християнського духовного хліба, історично прадавнє, щось основоположне, надзвичайно вартісне і величне. *Все те, що хоче, – обіймає / У неодмінності своєї, / І Слово серцем напуває, / І Слово більше не вертає... / Мос же живе ще – пожалій!.. / ... / Чи солодко, а чи солоно / Тобі дарма – нема чи є... / А тут – і трепетно й шовково! – / А тут животворяще Слово / Мого народу і моє! / Це слово людської надії, / Це слово крізь хрести і прах, / Крізь тил віків, усе в сльозах, / Пробилось, вижило, зоріє, / Горить у мене на устах!..* (“Вночі, серед ночі хтось тихо...” [2, Т.1, с.379]).

Мова, слово (дім буття) постає в оригінальній інтерпретації героя М.Вінграновського як “животворяще”, “усе в сльозах”, пробилось крізь “хрести і прах”. Однак суть цих образів – їх життєдайність – видається тотожною саме в національно-екзистенціальному сенсі. Це ті фундаментальні речі, які у свій спосіб уможливають життя (екзистенцію) й окремої національної людини, і колективної людини-нації, без них вона гине. Тому мову доцільно розглядати саме як доглибинно національне слово, що виступає “дарувателем” національної

присутності, сущого (“і сущим, і тим, що будуть, що були”), в якому національне являється як існуюче [17, с.306]”.

Момент “дарування” поглиблюється розглядом герменевтичної суті мови, яка увиразнюється через зв’язок мови із сущим та розумінням. Це виводить на розгляд мови як засобу пізнання істини. Не випадково сенс охорони мови мислителями і поетами прямо пов’язується герменевтами з істиною, із “здійсненням відкритості буття” і полягає у наданні істині слова у своєму мовленні, що тим самим зберігає її в мові [7, с.192].

При цьому мова може не лише відкривати, осяювати, а й затемнювати буття, вибудовувати простір, “в якому можна заблукати”, тобто втратити буття [5, с.206]. *Не – відбулось. Не – тремтіло. / Не – золотіло. Не – текло. / Не – полотніло. Не – біліло. / Не... Господи!... – не – не було!..* (“Не руш мене. Я сам самую” [2, с.286]).

Інтерпретаційно-мовний процес тісно пов’язаний із ще одним аспектом буття людини – мисленням. Не випадково ж сфера інтересів герменевтики окреслюється у мовленнєвому плані як “сфера осмисленого висловлювання [3, с.10]”. Фундаментально досліджував проблему мови і мислення О. Потебня, концепцію якого важко не зарахувати до герменевтичних. Розвиваючи ідеї В. Гумбольдта і випереджаючи думки сучасних онтологічних герменевтів про мову як про “мову самого розуму”, про “внутрішню єдність мови і мислення” [4, Т.1, с.372, 373], О. Потебня зазначав: “Як у слові вперше людина усвідомлює свою думку, так у ньому ж насамперед вона бачить ту законність, яку потім переносить на світ [13, с.148]”. Через мову і мислення людина набуває чітких національних рис. Це підтверджує герменевтична у своїй суті думка М. де Унамуно, який розглядав мислення як “успадкування”, тому, наприклад, Кант “мислив німецькою і по-німецьки інтерпретував Юма і Руссо [16, с.284]”.

Поезія М. Вінграновського дає можливість заглибитись у таємну сутність того, що можна окреслити як *герменевтичний потенціал художньої мови*. Насамперед слід взяти до уваги, що художнє слово, на відміну від загальноживаного, не лише щось означає, воно, як золота монета, й “становить те, що означає” [4, Т.1, с.136]. Таємницю самоцінності художнього слова зумовлює, очевидно, те, що загалом пояснено в семіотиці та структуралізмі [9, с.321]. Основною функцією звичайного мовного висловлювання (у межах мови-стандарт) є функція комунікативна (передавання інформації), тоді як основною функцією художнього висловлювання є функція ейдологічна (художньо-комунікативна) – витворення образів. Засобом (знаком) для передачі інформації, значення, герменевтичного “мовою мистецтва” в художньому творі служить, за О. Потебню, не зовнішня форма – художня мова, а форма внутрішня – система образів. У цьому передусім коріниться естетичність та помічена Гадамером постійна актуальність художньо-мовного висловлювання.

Про це говорив і О. Потебня, розрізняючи “поезію” (художнє мовлення і мислення, що ґрунтується на постійному образі та мінливому значенні) та “прозу” (мовлення й мислення побутове та наукове, основане на рухомому факті і незмінному законі) [13, с.149–157].

У поезії (літературі) промовляють образи, а не слова, і якщо поезія є, за Потебню, “способом мислення і пізнання”, то як здійснюється це образне пізнання? Сучасна наука практично завжди розглядає образ у плані художнього пізнання [10, с.120].

Часто при цьому пізнавальну сутність образу розкривають за допомогою метафори як суті (інколи навіть синоніма) поезії [15, с.68]. Скажімо, французький мислитель П. Рікер указував, що “метафора не загадка, а вирішення загадки [15, с.72]”.

Іспанський філософ-екзистенціаліст Х. Ортега-і-Гассет пояснює, як метафора стає “знаряддям думки”, що дає змогу досягнути “найбільш віддалених ділянок нашого концептуального поля [15, с.68]”.

Вдалим прикладом образного пізнання того, як “об’єкти до нас близькі... відкривають думці доступ до понять далеких і тих, що вислизують від нас” (Х. Ортега-і-Гассет), чи того, як людина “збільшує свої сили для розширення меж світу [13, с.148]”, може бути катрен із поезії “Ніч Івана Богуна”: *Могили нема. Могили повтікали. / Дніпро утік – осталась лиш вода. / І вовчі небеса – над вовчими віками / Снують свою ходу – печальна та хода.* (“Ніч Івана Богуна” [2, Т.1, с.189]).

Саме образ могил, що “повтікали”, і Дніпра, який також “утік”, допомагає побачити й образ “вовчих небес” – бездуховності та пізнати їх трагічність, “печальна хода” (поглиблюючи інформативність образу: через чуттєве – надчуттєве). При цьому варто пам’ятати про певну обмеженість витлумачення ейдосу (того значення, вираження якого він є чи може бути), оскільки “понятійне тлумачення неспроможне вичерпати зміст поетичного образу” [4, Т.2, с.452]. Водночас цей катрен дає уявлення про інтерпретаційні зв’язки поетичного слова, образу, сущого та концептуально найбільш далекого і важкодоступного – буття.

У філософській герменевтиці заведено вказувати на “принципову метафоричність мовної свідомості загалом [4, Т.1, с.397]”, однак лише у сфері художньої образотворчої мови ця метафоричність дає змогу себе побачити і збагнути. І насамперед стає очевидним те, що слово в художньому творі стає засобом “зупинення близькості” до буття: *Вас так ніхто не любить. Я один. / Я вас люблю, як проклятий. До смерті. / Земля на небі, вечір, щастя, дим, / Роки і рік, сніги, водою стерті, / Вони мені одне лиш: ви і ви... / Димлять століття, води і народи... / Моя ви пам’ять степу-ковили, / Зорі червоний голос і свободи. / Дивіться, гляньте: мій – то голос ваш: / Як світиться він тепло на світанні... / Я вас люблю, як сіль свою Сиваши, / Як ліс у грудні свій листок останній.* (“Вас так ніхто не любить. Я один” [2, Т.1, с.338]).

З іншого боку, поет підкреслює, що слово “семантично вивірюється до своєї знакової функції і тому потребує лише комунікативної реалізації [3, с.48]”. *Котик, котик, / золотий животик, / а хвостик залізний – / не ходи нам пізно! / Не буди це з ночі / нам медвяні очі, / медом, сонце, ти / очі нам масти. / Будемо ми спати, / а мати співати. / І ти, наш коточку, / задрімай в куточку.* (“Котик, котик, золотий животик” [2, Т.1, с.219]).

Саме в літературному творі М. Вінграновського слово повертається до первісного значення висловлювання (місця істини), яке пояснюють як “показування” [17, с.181] чи “засвідчення нам нашого існування” [4, т.1, с.222], екзистенції: *І мова нашої води / У мові вод усепланетних / Не є глагол сльози й біди, / То мова є глибин відвертих. / Ми знаєм крики наших вод, / Коли вони горіли кров’ю. / Ті крики в нас. Бо ми – народ. / І води наші – кров з любов’ю!* (“На Пєло, на Ворсклу, на Сулу” [2, с.233]).

Поетичний досвід переконує, що окреслене “засвідчення існування”

здійснюється саме через систему образів та близькість до буття найчастіше виявляє себе як близькість до “світу”, саме національного світу. Прикладом, як знайти відповідну форму цього є роздуми ліричного героя М. Вінграновського: *Вже все прощально. Я боюсь. / Боюсь учора і сьогодні. / Боюсь, що сам собі назвусь / Таким, як був, як є, як – годі. / Яке блюзнірство, боже мій! / Яке блюзнірство захололо! / Будь проклят, о пузата доле, / Тих ситих слів неситий рій. / Народе мій, як добре те, / Що ти у мене є на світі. / Не замело? Не замете. / Була б колиска – будуть діти.* (“Вже все прощально. Я боюсь” [2, с.232]).

Антитезою до “ситих слів неситого рою” часто є “**невимовне**”, те, що сказати надзвичайно важко, бо важко зробити зримим таке суще як історіософська ідея поневоленого народу, що поєднує критичний аспект із конструктивним візєю. Однак ліричний герой таки виражає “невимовне” за допомогою образів, що підводять реципієнта до наступної інтерпретації: неволя батьківщини не скінчиться доти, доки не буде розпочато революційну національно-визвольну боротьбу проти більшовицького поневолення. *Живу – назад. Я – Наливайко. Все / Ми починаєм битву за Україну. / Наш чорний вус у чорний гнів тече, / І юний меч наш розгинає спину.* (“Остання сповідь Северина Наливайка” [2, Т.1, с.233]).

Національний сенс визволення України, що випливає з історіософського змісту образної структури, у цьому творі очевидний. Як очевидним був цей сенс, який підводив до витлумачення істини національного буття. Це трактування було можливим у різних герменевтичних ракурсах, а саме:

звертання: *Спи, моя дитинко, на порі. / Тіні сплять і сонна яворина. / Та як небо в нашому Дніпрі, / Так в тобі не спить хай Україна.* (“Перша коліскава” [2, с.166]);

прозріння: *Не спить один там Сон з усіх тих мертвих снів, / І Син один не спить між тими несинами. / Той Сон і Син не гойдані ніким. / Хіба що рабством! / рабством! / рабством!* (“Де сон” [2, Т.1, с.283]);

розкриття: *Неділя. Ранок. В Троянях базар. / При Вільховій мовчать під мохом скелі. / Не йди зі мною – жевріє тут жарт / Тут пекло духу і ножі веселі.* (“Гайдамацькі скелі у Вільховій” [2, с.287]);

історичного становлення: *У битві доль, політик і систем / Мої набої – у його гарматах. / Я не слуга його, я – син його на чатах, / Я син зорі його, що з Кобзаря росте.* (“Ні! Цей народ із крові і землі” [2, Т.1, с.127]).

Але не тільки через мову, а й через образ сущого. “Поетична” чи “художня мова” часто сприймається не лише як мова образотворча, а іноді також як мова образів (як мова мистецтва взагалі). Не випадково й онтологічна герменевтика розглядає художній текст, як структуру поетичного образу [4, т.1, с.141].

Так з’являється можливість проаналізувати механізм збагнення літературної інтерпретації. Значеннєве герменевтичне розуміння будь-якого твору мистецтва, у тому числі й літературного, якщо воно справді герменевтичне, стає неможливим без врахування інтерпретаційної природи цього твору. Тобто без врахування постійної присутності сенсу в ньому: того, що цей твір і навіть витлумачує. Універсальний принцип герменевтичного образу (як об’єкту запитування, у межах якого визначається смислова спрямованість) стосовно літературного твору передбачає обов’язкове виявлення того запитування,

відповіддю на яке є твір. Але здійснюється виявлення цих герменевтичних запитувань і відповідей не безпосередньо на основі структури художньої мови, а на основі породженої нею ейдологічної системи – “структури поетичного образу” [4, т.1, с.343, 344].

Зразком інтерпретаційних можливостей мови літератури як образної мови може бути вірш М. Вінграновського “Забриніло – і незчувсь, як відбриніло”: *Обвалило душу і – пішло, / Все, що мало, все і оголило, / І душа вже дзеленчить, як шкло. / ...Рання ніч, і небо проколось, / Визірнись, мов дитя мале, / Й озива овечий мене голос, / Мекає Миколою мене, / Що воно від ніжності збриніло, / Шезло ненадовго, назовсім, / Лиш в туманну барву перебігло / Подихом із іменем моїм, / Що воно від розпачу щасливе, / Там, де кінь, лошиця і лоша, / Щоб в провалля хмарне та звабливе / Сторчма не звалилася душа...* [2, Т.1, с.384].

Ліричний герой намагається збагнути сенс мови у плані христологічному (*І душа вже дзеленить як шкло*) та екзистенційному (*овечий мене голос / Мекає Миколою мене; в туманну барву перебігло / Подихом із іменем моїм; Там, де кінь, лошиця і лоша*). Останні образи, безумовно, розмикають рамки національного буття в історичній перспективі: численні національно-визвольні війни за волю; твір також є відповіддю на герменевтичне питання про сенс мови, що за допомогою образів духу (туманна барва) і душі (як шкло) дає змогу збагнути у героєві, і читачеві істину / сенс буття, у конкретному випадку – буття молодого українця-пастуха в умовах гірського провалля і степу.

Виявлена інтерпретаційна суть образів може допомогти ширше окреслити аксіальні ознаки їх потенціалу. Йдеться і про можливість проведення аналогії між образами та описаними М. Гайдеггером категоріями в їх дофілософському значенні, котрі співвідносяться із образом як “видом”, що по-грецьки називається ейдосом чи ідеєю [17, с.83]. Йдеться явно про герменевтичну концепцію митця-відкривача, яка у М. Вінграновського чітко окреслена і легко виокремлюється: *Темніє вечір, вівці і горби, / Погуцали під гору дві смереки, / Боками світять мари і гриби, / І світить Шлях, що із Варяг у Греки... / Поворухнися, дощукі, і стань! / Полоскочи метелику за вухом, / А там піди, як схочеш, на Обухів, / Обухова не схочеш – на Саврань! / І ти, темнава птице, не лети / Із мого серця в летище далеке – / Вечірнє слово тихо засвіти, / Як світить Шлях, що із Варяг у Греки.* (“Темніє вечір, вівці і горби” [2, Т.1, с.351]).

Доречно згадати герменевтичну концепцію митця-відкривача у Є. Маланюка: “...Справжній митець ... є, одночасно, відкривач. (...) ...щойно митець об’єктивізує й усвідомлює наслідки того бачення, допіру митець розкриває й показує – і тим переконує. О, не аргументами, не софістиккою й діалектикою, не оповіддю й коментарями, а самим живим образом. “Не розказом, а показом”, як колись вимагали у війську вчити рекрутів [11, с.9]”.

Йдеться явно у наведеному вище прикладі про слово, яке є і оригінальним, і образним, і художнім (якщо вважати атрибутом художності герменевтичне розкриття буття чи духовнотворчість), а не про мову образів, яка сама по собі ще не гарантує осягнення істини буття, оскільки вона, як і кожна мова, поруч із розкриттям може містити й затемнення сущого.

“Тим, хто хоче розмежувати філософію й поезію, образ і поняття, слід замислитися над питанням, що поєднують у собі Старий і Новий Завіти та

Міленіум християнського світорозуміння й світовідчуття – наполягав на взаємопов'язаності філософії та літератури Г.Г. Гадамер. Адже обидва способи мовлення – філософський та поетичний – не можуть бути помилковими, оскільки поза ними не існує жодних критеріїв, за якими можна було б їх виміряти. І все ж вони не свавільні, – стверджує Гадамер, – оскільки є ризиком особливого типу – вони можуть розминутися самі з собою. В обох випадках це трапляється тоді, коли слово не має внутрішнього наповнення, воно порожнє [3, с.120–121]”.

Отже, явно існує зв'язок (казуальний) між поняттями художня мова – образ – значення (герменевтичне). На значеннєвому рівні вони розходяться щодо змістового, власне когерентного значення, що стає основою для виявлення значення смислового. Ми показували літературну інтерпретацію на рівні змісту, а продовжували, виявляючи глибинне інтенціональне значення твору, а саме сенсу вже на смисловому рівні.

Тому визначити поняття літературної герменевтики, яким ми часто користувались, можна так: літературна герменевтика – це насамперед практика і, за певних обставин, теорія інтерпретації буття, яку автор репрезентує в художньому літературному творі, кодуючи в системі образів, а реципієнт пізнає через цей твір, розкодовуючи ейдологічну систему.

Розгляд експлікації можливості літературного пізнання сенсу національного буття у даному випадку, скажімо на прикладах поезії М. Вінграновського взагалі і частково поезії для дітей, виявляє, що ключову роль у такому типі пізнання відіграє національна присутність через модуси власної екзистенції. Творчість М. Вінграновського наділена неабияким націотворчим смисловим потенціалом, оскільки так чи інакше виражає істину національного буття через мистецьке “відання”, “звертання до сушого”, “прозріння в суще”, через “розкривання” буття сушого і через історичне “становлення” національного буття за допомогою слова. Мова образів стає засобом художньо-літературної інтерпретації.

Висновки. Народження шістдесятників, як відомо, зумовив струс суспільства від доповіді М. Хрущова “Про культ особи і його наслідки”, який один з ідеологів шістдесятництва Є. Сверстюк порівнював із пробудженням після важкого сну, коли раптом прокинулись від падіння страшного ідола і кинулись до пробоїни в стіні, де він упав. Цілі ідеологічні заgonи кинулись на заліплення цієї пробоїни. Однак одиниці, серед яких був і М. Вінграновський, кинулися її розширювати. Прорив був у таких галузях:

педагогіці: традиції Я.А. Коменського, Г. Песталоцці, В.О. Сухомлинського про зміст національної школи і національного виховання впевнено заявили себе у художніх творах шістдесятників, зокрема М. Вінграновського (в першу чергу творів для дітей);

філософії: спадщина Г. Гадамера, М. Хайдеґґера, М. Унамуно, Г. Ортега-і-Гассета про зв'язок національної мови із сущим та розумінням. Сенс охорони мови поетом повністю пов'язується з істиною, здійсненням відкритості буття, що полягає у наданні істині слова через його власне мовлення і збереження його тим самим в мові;

лінгвістиці: концепція мови О. Потебні основою художнього мовного висловлення стверджує ейдологічну функцію. Тобто у М. Вінграновського засобом (знаком) для передачі інформації служить не зовнішня форма – художня мова, а форма внутрішня – система образів, тобто метафора (за П.Рікером);

літературознавстві: вперше за півстоліття прийшла власне українська поетика, пов'язана з національною традицією Г. Сковороди, Т. Шевченка, Є. Маланюка, що пов'язана з “теорією світла” (за М. Ласло-Куцюк) з кордоцентризмом і конкордизмом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко Г. Загальні методи навчання: Підручник для педагогів. – Вид. перше. – К.: Українська Видавнича Спілка, 1997. – 441 с.
2. Вінграновський М.С. Вибрані твори: у 3 т. – Т.1: Поезії / Вступна стаття Т. Салиги. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 400 с. (Серія “Маєстат слова”).
3. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика: Вибрані твори / Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001. – 253 с.
4. Гадамер Г.-Г. Істина і метод: Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2000. – Т. I-II. – 540 с.
5. Гайдеґґер М. Гельдерлін і сутність поезії // Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1996. – С. 206.
6. Дзюба І. Історичний міф Миколи Вінграновського / Дзюба І. // Вінграновський М.С. Вибрані твори: У 3 т. – Т. 2: Северин Наливайко: Роман. – Тернопіль: Богдан, 2004. – 510 с.
7. Коменський Я.А. Велика дидактика // Вибр. пед. твори. – Т. 1. – К.: Рад. школа, 1940. – 247 с.
8. Кузь В.Г. Освіта і школа XXI століття // Педагогіка і психологія. – 1999. - № 1. – С. 143-150.
9. Ласло-Куцюк М. Питання української поезики. Спеціальний курс. – Бухарест: Мультиплікаційний центр Бухарестського ун-ту, 1974. – С. 321.
10. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 120.
11. Маланюк Є. До роковин Лесі Українки // Книга спостережень. Проза. – Торонто: Гомін України, 1962. – С. 9.
12. Песталоцци Г. Избранные педагогические сочинения: В 3-х т. / Под ред. Шабаева М.Ф. – Т.1. – М.: Академия пед. наук, 1961. – 719 с.
13. Потебня А.А. Теоретическая поэтика / Сост., вст. ст., коммент. А.Б. Муратова. – М.: Высш. шк., 1990. – 357 с.
14. Сухомлинський В.О. Людина – найвища цінність // Вибр. твори: В 5-ти т. – Т. 5. – К.: Рад. школа, 1977. – С. 440-446.
15. Теория метафоры: Сборник: Пер. с англ., фр., нем., исп., польск. яз. / Вст. и сост. Н.Д. Арутюновой; Общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной. – К.: Прогресс, 1990. – 385 с.
16. Унамуно М. де. О трагическом чувстве жизни / Пер. с исп., вст. ст. и коммент. Е.В. Гараджа. – К.: Символ, 1996. – С. 284.
17. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления: Пер. с нем. – М.: Республика, 1993. – 340 с.
18. Makiguchi Ts. Philosophy of Value. – Seiko Press Tokyo, 1964. – 197 p.